

רוסיה וסין - בצד אחד במלחמה הקרה 2.0

עודד ערן וצבי מגן | 14 בפברואר, 2022 | גיליון 1556

הודעה משותפת שפרסמו נשיאי סין ורוסיה בתום פגישתם שנערכה ב-4 בפברואר מחדדת את המסקנה כי בניגוד למלחמה הקרה בגלגולה הקודם, כאשר במרבית שנותיה ניהלו שתי מדינות אלה מדיניות שונה מול ארצות הברית, בגלגולה החדש של מלחמה זו הן מגבשות חזית אחידה נגדה. הממד האידאולוגי שהפריד ביניהן הוחלף במערכת אינטרסים לאומיים-מדיניים, כלכליים וצבאיים דומים במידה רבה. בסבב הראשון של המלחמה הקרה, כשארצות הברית היא צד למתנס, קל היה לישראל לבחור צד. ואילו בסבב החדש יהיה תהליך קבלת ההחלטות הנוגעות ליחסיה עם סין, רוסיה וגם עם ארצות הברית מורכב יותר.

כשביקר שי ג'ינגפינג ברוסיה ב-2019 הוא כינה את מארחו ולדימיר פוטין "ידידי ועמיתי הטוב ביותר". זה גמל לו בתמיכה בהגשמת רצונה של סין למנף את אולימפיאדת החורף, הנערכת בתאריכים 4-20 בפברואר, להישגים מדיניים: פוטין היה המדינאי הבכיר ביותר שהשתתף בטקס הפתיחה. אבל על סדר היום של שתי המדינות מונחים סוגיות רבות משמעות יותר מאשר מדליות אולימפיות.

עבור פוטין, בראש סדר היום כיום נמצאת סוגיית אוקראינה, שהיא עבורו מבחן קריטי למעמדה הבינלאומי של רוסיה. הפלישה לאוקראינה ב-2014 הייתה הצהרת כוונות, והריכוז המסיבי הנוכחי של כוחות רוסים לאורך הגבול עם אוקראינה נועד להשיג מספר יעדים. פוטין חזר לא אחת על אמירתו כי התפרקות ברית המועצות הייתה האסון הגיאופוליטי הגדול של המאה העשרים. מגמת צירופן לנאט"ו של מדינות ברית המועצות לשעבר, ובמיוחד אוקראינה נוסף למרבית מדינות מזרח אירופה שהיו חלק מהגוש הסובייטי וכבר צורפו, נראים לפוטין כהנצחת תוצאותיו של אותו "אסון גיאופוליטי".

האולטימטום שהוצג לארצות הברית ושותפותיה לעצור את התרחבות נאט"ו מזרחה וסילוק מערכות נשק אסטרטגיות שהוצבו במזרח אירופה, ברור: קבלו את תביעותינו או תתמודדו עם תוצאות הסירוב לקבלן. כמעט כל תשובה מצד "הנתבעים", שאינה סירוב מוחלט לדרישתו המלווה בריכוז כוחות וציוד מסיבי, תוכל להיחשב על ידי פוטין כהישג. בעצם נכונותה של ארצות הברית להיכנס לתהליך של מתן הבהרות בכתב יש מעין כניעה לאולטימטום. מתוך זה ניתן להבין שפוטין הימר כי המערב יבקש להגיע לפשרה (דוגמת הבעת נכונות להתייעץ עם מדינות במרחב האירו-אסייתי לגבי צירוף אוקראינה לנאט"ו) הוא יוכל להציגה כהצלחה וכתיקון היסטורי, אמנם חלקי, של תוצאותיה של התפוררות ברית המועצות.

גם אם ייסגר "תיק" אוקראינה, ולו זמנית בלבד, היחסים בין מוסקבה לווינגטון יישארו מתוחים וטעונים על רקע פרימת ההסכמים בנושא הטילים הבליסטיים, החשד שרוסיה ממשיכה להתערב בבחירות בארצות הברית, האשמות הדדיות בדבר ריגול והמשך איפתן של הסנקציות האמריקאיות על רוסיה. הפשרת המתח בנושאי מחלוקת אלו, כמו גם לגבי אספקת גז טבעי ודרכי הובלתו מרוסיה למערב אירופה יצריכו מאמץ דיפלומטי ממושך.

גם לאגף הסיני בחזית המתגבשת מול ארצות הברית טענות ותביעות המופנות בעיקר כלפי ווינגטון. מרחבי האוקיאנוס השקט ודרום מזרח אסיה הם זירת ההתמודדות של סין מול ארצות הברית ושותפותיה, כפי שמזרח אירופה ואירואסיה הן זירת המאבק של רוסיה מול ארצות הברית ושותפותיה במרחב זה. בראיה האסטרטגית הגלובלית של ארצות הברית, סין היא היריב הראשון ורוסיה נמצאת במקום השני. מאידך גיסא, גם לסין טענות ותביעות המופנות בעיקר כלפי ווינגטון, ובראשן סוגיית טייוואן, שהיא בראיית סין בבואה למקרה אוקראינה עבור רוסיה. אוקראינה נקרעה ממדינת האם ברגע של מעבר משיטת ממשל אחת לאחרת בבירת האימפריה לשעבר. כל ניסיון של המערב לראות בטייוואן או באוקראינה מדינות עצמאיות לכל דבר ייתקל בהתנגדות, תוך איום בשימוש בכוח צבאי. ניסיונות מצד ממשלות או פרלמנטים במערב לנהוג כלפי טייוואן באופן המנוגד למדיניות בייג'ינג של "סין אחת" נתקל בתגובות כוחניות, דוגמת חדירה של מטוסי קרב למרחב ההתראה האווירי של טייוואן.

בעידן המלחמה הקרה בגלגולה הקודם, לא תמיד היו סין ורוסיה באותו צד של המתרס. לצד הפרשנות השונה של מהות הקומוניזם, שהפרידה ביניהן, הן התחרו ביניהן על השפעה במרכז אסיה, היו חלוקות לגבי הגבול הארוך בין השתיים ואולי ברקע המתח ביניהן שררה גם קנאה של מעצמה ששקעה מול מעצמה עולה. מעבר לאתגר שמציבה להן ארצות הברית החותרת לשמור על מרחבי ההשפעה שלה ולבלום את מאמציהן של סין ורוסיה להרחיב את השפעתן בזירה הבינלאומית, את השתיים מחבר כיום, בעידן המלחמה הקרה 2.0, גם אינטרס כלכלי אסטרטגי.

בשל גודלה הדמוגרפי ובעיקר בשל נחישותו של הנשיא שי להגיע לשוויון מעצמתי מלא עם ארצות הברית הפכה סין ל"זוללת" משאבי אנרגיה. ב-2020 צרכה סין 3.4 מיליארד טון Mtone (מונח המשווה צריכת כל מקורות האנרגיה המתכלים בכמות לכמות נפט) - יותר מאשר ארצות הברית והודו גם יחד, שמוקמו במקום השני והשלישי של הצרכנים המובילים בעולם. בניגוד לארצות הברית, סין חייבת לייבא יותר ממחצית מקורות האנרגיה שהיא נזקקת להם, ורוסיה מצידה, כיצואן נפט וגז טבעי מוביל בעולם, היא ספק נוח ונטול אילוצים פוליטיים וכלכליים דוגמת סנקציות אמריקאיות או עימות מדיני עם אוסטרליה, שהיא ספקית הגז הגדולה ביותר (שליש מסך כל היבוא) לסין. ואכן, בהיותו בסין הצהיר פוטין על הסכם חדש למכירת 10 מיליארד מטר מעוקבים (BCM) של גז טבעי בשנה ל-30 שנה שיגדילו את כמות הגז מרוסיה לסין ל-48 BCM. יש להניח שהמחיר שסין משלמת עבור הגז הטבעי מרוסיה נמוך באופן משמעותי מהמחיר שצרכניות אירופאיות משלמות עבור הגז הטבעי מרוסיה. גם אם צרכני

ויצואני הפחם והנפט הענקים כמו סין ורוסיה לא יעמדו בלוח הזמנים הבינלאומי של המעבר משימוש במקורות אנרגיה מזהמים, יש להם עניין למצות אותם בקצב מזור. מחיר הנפט שהאמיר לאחרונה ומתקרב ל-100 דולר לחבית (מחיר הגז מושפע ממחיר הנפט) מקלים על פוטין להתמודד עם הבעיות הכלכליות מבית ולגלות גמישות במחיר הנפט והגז בעסקות עם הענק הכלכלי הסיני השכן.

ההודעה המשותפת שנמסרה לאחר פגישת שי ופוטין ב-2 בפברואר, שאמנם לא פורטו בה צעדים קונקרטיים, שיקפה אם כן את הברית המתגבשת ואת קריאת התיגר שלהן על ארצות הברית. למעשה, היא הביאה לידי ביטוי התנגשות אידיאולוגית, לא פחות מאשר תחרות על מרחבי השפעה ושווקים. סין ורוסיה מציגות את עצמן כתומכות בסדר ומשילות עולמיים מושתתים על חלוקה צודקת יותר של העוצמה הגלובלית. רק מיעוט בעולם דוגל לדעתן בגישה חד-צדדית ובשימוש בכוח לפתרון בעיות, תוך התערבות בעניינים פנימיים של מדינות אחרות ופגיעה בזכויות והאינטרסים שלהן. הן קוראות לסדר עולמי המושתת על רב-קוטביות ועל תפקיד מרכזי שימלא בו האו"ם / מועצת הביטחון.

לדידן של רוסיה וסין, הדמוקרטיה היא זכות אוניברסלית ולא נחלת מדינות מסוימות. פירושה השתתפות האזרח בממשלה בארצו, כשהמטרה היא שיפור רווחת האוכלוסייה. עם זאת, אין בראייתן מודל אחיד, המתאים לכל המדינות, כיצד ליישם את הדמוקרטיה. לאומים שונים יכולים לבחור את הדרך שבה יושמו וימומשו מערכות הערכים שלהם והרקע ההיסטורי והתרבותי שלהם. "העם בארצו יחליט לבדו האם המדינה שלו היא דמוקרטית" לשון ההודעה המשותפת.

פוטין ושי כאחד מדגישים את שיתוף הפעולה במרחב האירו-אסיאתי המשותף לרוסיה ולסין באמצעות יוזמת "החגורה והדרך" והאיחוד הכלכלי האירו-אסייתי (EAEU), וכן את הגברת שיתוף הפעולה ביניהן באזור הארקטי, שהופך למוקד התעניינות סיני בין השאר משום שהנתיב בים הצפוני מקצר את הדרך אל השווקים במערב אירופה. בנוסף, בהודעה הביעה רוסיה את תמיכתה בעקרון "סין אחת", שכן טיוואן היא ללא עוררין חלק מסין. יתר על כן, שתי המדינות מביעות התנגדות ליצירת מחנאות וגושים סגורים, ובפרט להרחבת נאט"ו, וקוראות לארגון לנטוש את האידאולוגיה של המלחמה הקרה.

תקצר היריעה מלפרט את כל הנושאים שפורטו בהודעה המשותפת, שנכללה בה התייחסות לסוגיות האקלים, כלכלה גלובלית, חלל, אינטרנט, סחר עולמי, וכן פירוק נשק. אך חשוב להדגיש שהוצגה בה משנה משותפת סדורה של סין ורוסיה לגבי ההתמודדות מול ארצות הברית בקו חזית ארוך ומגוון. המצע הרעיוני-אסטרטגי המשותף אינו פותר את המחלוקות ביניהן, אך הוא מציב אתגר לארצות הברית ולשותפותיה בעצם ההגדרה הרחבה שניתנה לתביעות סין ורוסיה, החורגות מעבר לסוגיות טיוואן ואוקראינה. אין להתעלם גם מהאפשרות ששיתוף הפעולה הנוכחי בין רוסיה לסין הינו זמני ונועד לשמש מנוף לחץ נוסף על ארצות הברית בהקשר למשבר האוקראיני.

החרפת המאבק הבין-גושי בגרסת 2.0 תקשה על ישראל למצוא את שביל הזהב שבו תוכל להמשיך לשמר בעת ובעונה אחת את מערכת היחסים המדיניים, הכלכליים והביטחוניים עם ארצות הברית מחד גיסא ועם סין ורוסיה מאידך גיסא. בעוד בווינגטון קיימת הבנה רבה לדיאלוג שמקיימות ירושלים ומוסקבה, בעיקר בנושא סוריה, הממשל האמריקאי מגלה פחות סובלנות לשיתוף הפעולה הכלכלי בין סין לישראל. ההתייצבות של סין לצד איראן אינה מקלה על ההתמודדות עם הדילמות. נטל ההחלטה מוטל על כתפי ממשלת ישראל, אך גם ווינגטון יכולה להקל על ההשלכות הנובעות מהחלטות ישראליות, למשל סיוע בהתמודדות עם ההשלכות הכלכליות הנרחבות שעלולות יכולות לנבוע מהן.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט